Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі! Францішак БАГУШЭВІЧ

Наша слова

№ 44(54) • 18—24 снежня 1991 г. • Штотыднёвік Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны. Кошт 10 кап. (па падпісцы — 5 кап.)

Поступ тыдня

БЕЛАРУСКІ НАРОДНЫ ФРОНТ «АДРАДЖЭННЕ» ПРАВЁЎ У МЕНСКУ МІТЫНГ, НА ЯКІМ ГАВАРЫЛАСЯ АБ ПРАБЛЕМАХ НЕЗАЛЕЖНАСЦІ РЭСПУБЛІКІ І ВЫХАДУ З ЭКАНАМІЧНАГА І САЦЫЯЛЬНАГА КРЫЗІСУ. Зянон Пазьняк адзначыў, што незалежнасць Беларусі пакуль не дае вынікаў: тавары вывозяцца ў суседнія рэспублікі, нам жа выдаюцца ўзамен рублі-паперкі. І ўсё з-за халуйства ўрада і парламента перад Масквой.

ПАВЕДАМЛЕНА, ШТО ЗГОДУ ДАЛУЧЫЦЦА ДА МЕНСКАГА ПАГАДНЕННЯ ТРОХ СЛАВЯНСКІХ РЭСПУБЛІК ВЫКАЗАЛІ ЎЖО ДЗЕСЯЦЬ ДЗЯРЖАЎ.

ПРЫНЯТА ПАСТАНОВА БЕЛАРУСКАГА ПАРЛАМЕНТА АБ'ЯВІЦЬ УЛАСНАСЦЮ БЕЛАРУСІ ЎСЮ РУХОМУЮ І НЕРУХОМУЮ МАЁМАСЦЬ КПБ — КПСС, уключаючы грашовыя сродкі ў рублях і валюце, размешчаныя ў банках, страхавых акцыянерных таварыствах, сумесных прадпрыемствах і іншых установах і арганізацыях на тэрыторыі Беларусі, а таксама маёмасць КПБ, што знаходзіцца ў іншых рэспубліках і за мяжой.

ПАДПІСАНА ДЭКЛАРАЦЫЯ АБ ПРЫНЦЫПАХ ДОБРАСУСЕДСКІХ АДНОСІН ПАМІЖ БЕЛАРУССЮ І ЛАТВІЯЙ.

ЯК ВЯДОМА, У МІНУЛЫМ ГОДЗЕ ПЛАН БУДАЎНІЦТВА ЖЫЛЛЯ ДЛЯ ЧАРНОБЫЛЬЦАЎ БЫЎ САРВАНЫ. ТОЕ Ж ВЫЯЎЛЯЕЦЦА І СЁЛЕТА. З 17590 кватэр і дамоў, якія намечана было ўзвесці ў «чыстых» рэгіёнах, заселена ўсяго 3500, пад пагрозай зрыву іх будаўніцтва не менш як 5000. Да таго ж у пабудаванае жыллё тысячы сямей адмаўляюцца пераязджаць — не ўлічваюцца пажаданні чарнобыльцаў.

ПАШЫРАЮЦЦА ПРАМЫЯ ЭКАНАМІЧНЫЯ СУВЯЗІ ПАМІЖ БЕЛАРУССЮ І ІНДЫЯЙ. У БЛІЖЭЙШЫ ЧАС ЧАКАЕЦЦА ВІЗІТ НАШАЙ УРАДАВАЙ ДЭЛЕГАЦЫІ Ў ДЭЛІ.

Вучымся!

ЧАШНІКІ: УСЕ ПЕРШЫЯ КЛАСЫ — БЕЛАРУСКАМОЎНЫЯ

У Чашніках у барацьбе за ажыццяўленне Закона аб мовах атрымана першая вялікая перамога: з сёлетняга верасня ва ўсіх першых класах чатырох гарадскіх школ навучанне вядзецца па-беларуску. А было ж і такое, што бацькі супрацьўляліся, пісалі скаргі... І тым не менш дзеці вучацца на роднай мове.

НА ЗДЫМКАХ: настаўніца 1 «В» класа СШ № 4 г. Чашнікі Наталля Віктараўна Саўчанка; у пачатковых урок роднай мовы.

Фота М. ХАМЦА.

Леанід ЛЫЧ: цяпер з беларускасцю ваююць толькі самі беларусы

(Беларусізацыя і яе праблемы)

14 лістапада ў клубе «Спадчына» адбылася сустрэча з Леанідам Лычом, доктарам гістарычных навук. Найбольш цікавыя моманты гутаркі сп. Лыча з сябрамі клуба мы прапануем увазе нашых чытачоў.

Апошнія 50 гадоў праблемы беларусізацыі не вывучаліся, а часцей за ўсё пра іх маўчалі, не хацелі будзіць у людзей нацыянальную самасвядомасць. Упершыню слова «беларусізацыя» я пачуў, працуючы ў архіве «Кастрычніцкая рэвалюцыя і сацыялістычнае будаўніцтва».

Кастрычніцкая рэвалюцыя беларусам, як і ўсім народам былой імперыі, дала магчымасць будаваць сваё жыццё на нацыянальным грунце. Праўда, нам заўсёды не шанцавала. Адразу пасля рэвалюцыі на нашай тэрыторыі ішлі войны, тэрытарыяльныя спрэчкі.

1 студзеня 1919 года была створана рэспубліка, але прайшло крыху больш за месяц, як беларускі народ застаўся ў межах адной былой Менскай губерні з насельніцтвам паўтара мільёна чалавек. І сёння толькі здзіўляешся, што на гэтай невялічкай тэрыторыі знайшліся людзі, якія ўзяліся за адраджэнне роднай культуры. Гэта сведчыць аб тым, што да рэвалюцыі беларуская нацыя не была задушаная.

Найбольшую ініцыятыву па адраджэнні праяўляў Наркамат асветы. Відаць, у ім працавалі разумныя людзі. Яны ведалі, што беларусізацыю трэба пачынаць з дзяцей. Настрой Наркамата асветы падтрымалі справай работнікі Наркамата земляробства, бо іхняя дзейнасць была звязана з вясковым людам. Яны разумелі, што, каб мець больш уплыву на сялянства, да яго трэба звяртацца на роднай мове.

І ўсё ж працэс беларусізацыі ішоў вельмі павольна. Напачатку сам народ да беларусізацыі не праяўляў цікавасці. Гэта значыць, што працэсы асіміляцыі зайшлі вельмі далёка. Не было літаратуры, каб людзям азнаёміцца са сваёй духоўнай і гістарычнай спадчынай. Ужо ў снежні 1920 года, калі мінула 5 месяцаў з таго часу, як Беларусь была вызвалена з-пад польскай акупацыі, на Другім Усебеларускім з'ездзе Саветаў, а затым у лютым 1921 года на другой сесіі УВКБ, загаварылі пра неабходнасць арганізацыі жыцця на мясцовых мовах. Праўда, пакуль што на Другім Усебеларускім з'ездзе Саветаў адкрыта не гаварылі пра беларускую мову, але было афіцыйна заяўлена, што не толькі на рускай мове павінна весціся справаводства. А на другой сесіі УВКБ у афіцыйным дакуменце прысутнічае зноў беларуская мова, прычым прысутнічае ў вельмі выгадным для нас плане. Рэзалюцыя Наркамата асветы рэкамендавала працаваць на мове пераважнай большасці працоўнага сялянства Беларусі, менавіта на беларускай. Наркамасветы павінен у сваёй працы зыходзіць з няўхільнай перспектывы планамернага і паступовага пераходу ўстаноў на беларускую мову. Распачынаць гэту справу ўжо патрэбна было ў бягучым 1921 годзе. Гаварылася шмат пра арганізацыю курсаў для настаўнікаў па беларусазнаўству.

Выданне падручнікаў па беларускай мове было названа ўдарнай задачай Наркамасветы.

Як толькі пачалася беларусізацыя, дык адразу ўзніклі і яе праціўнікі. У асноўным тармазілі не ішло па лініі камуністычнай партыі, якую ўзначальвалі людзі, далёкія ад роднай культуры або выхадцы з іншых рэспублік. Гэта не падбалася прагрэсіўна настроеным камуністам, асабліва літаратарам. І яны вырашылі ў лютым 1921 года афіцыйна звярнуцца ў ЦК КПБ са сваёй трывогай, менавіта што ў нас у параўнанні з іншымі рэспублікамі тармазіцца нацыянальнае адраджэнне. Гэты ліст падпісалі 32 чалавекі. Яны пісалі, што многія людзі, якія знаходзяцца на кіруючых пасадах, не ведаюць гісторыі краю, не далучаны да культуры народа, таму і няправільна праводзяць палітыку нацыянальна-культурнага адраджэння Беларусі. Тыя, хто падпісаў ліст, думалі, што на іх заяву ЦК КПБ адгукнецца прыхільна, але атрымалася наадварот. Людзі з ЦК наведалі кватэры тых, хто падпісаў ліст, так пагаварылі з імі, што калі сабраліся гэтыя 32 чалавекі ў ЦК КПБ, то большасць адмовілася ад сваіх подпісаў. Ужо ў лютым 1921 года ў многіх людзей прапала ахвота выступаць за нацыянальнае адраджэнне рэспублікі. Усе працэсы беларусізацыі знаходзіліся пад кантролем партыйных органаў.

Ад беларускай партыйнай арганізацыі паехала дэлегацыя на 10 з'езд РКП(б). У час пасяджэння з'езда ў прэзідыум была пададзена запіска, у якой гаварылася, што камуністы Беларусі гвалтам праводзяць нацыянальна-культурнае адраджэнне, але ніякай беларускай нацыі не існуе, а ўсё гэта можа толькі ўзвесці мяжу паміж рускімі і беларусамі, таму дайце адпаведнае ўказанне беларускай партыйнай арганізацыі. Папера трапіла ў рукі Сталіна, і ён адказаў так: «Гэта няправільна, што не існуе беларускай нацыі. Якраз

(Заканчэнне на 2-й с.).

Роздум

Мова і незалежнасць

Зараз ва ўсім свеце абмяркоўваюцца вынікі нядаўняга рэферэндуму на Украіне. Аднак палітыкі мала зяртаюць ці нават зусім не звяртаюць увагу на вельмі істотны, як нам здаецца, факт: наколькі, аказваецца, мова ўплывае на грамадзянскую свядомасць чалавека, на ягоную прыхільнасць (лаяльнасць) да сацыяльнага супольніцтва, у якім ён жыве, у лёсавырашальны для гэтага супольніцтва момант. У дадзеным выпадку вырашалася — быць, нарэшце, народу Украіны суверэнным ці па-ранейшаму чакаць, якую жыццёвую праграму ўкажуць яму мудрацы з імперскага Цэнтра. Украінцы пераканаўча выказаліся за самастойнасць. Цікава, што, як сведчыць прэса, многія сацыёлагі прадказвалі, што звышіндустрыяльныя раёны, дзе пераважвала рускамоўнае (а, значыць, і найбольш імперыялізаванае) насельніцтва (Данбас, Харкаўскі рэгіён), не падтрымаюць ідэю ўкраінскага суверэнітэту. Аднак сацыёлагі памыліліся: кожныя чатыры з пяці там прагаласавалі за ўхвалу акта пра незалежнасць Украіны. Відаць, выхаваныя ў савецкім духу даследчыкі зноў не ўлічылі як след сілу працэсу нацыянальнага згуртавання, што ішла ў народзе.

Характэрна аднак, што, як паведаміла газета «Московские новости», «быць грамадзянамі незалежнай Украіны пажадала не толькі пераважная большасць украінцаў, але і каля дзвюх трацей рускіх, яўрэяў, прадстаўнікоў іншых нацыянальнасцей. Прычым,— падкрэслівае газета,— сярод рускіх, якія валодаюць украінскай мовай, прыхільнікаў «самасційнай» Украіны больш, чым сярод рускамоўных украінцаў».

Л. М.

Кангрэсмен Д. РОРАБАКЕР: мы спадзяёмся

Кангрэсмен Дана Рорабакер, рэспубліканец і добры сябар «Беларашн рэв'ю» прадстаўляе ў Кангрэсе акругу, у якую ўваходзіць і г. Торэнс, месца выдання бюлетэня. Пры адміністрацыі Рэйгана ён працаваў рэферэнтам прэзідэнта. У 1989 г. пры першай сустрэчы паведаміў мне, што ў Англіі не змог знайсці ніякага матэрыялу пра Беларусь. Гэтая сустрэча і паклала пачатак выхаду ў свет «Беларашн рэв'ю». Не так даўно ён і сенатар Боб Доул (Канзас) прадставілі ідэнтычныя законапраекты ў Кангрэс ЗША, згодна з якімі ўся дапамога Злучаных Штатаў Савецкаму Саюзу павінна накіроўвацца непасрэдна ў рэспублікі, а не праз Маскву. Такі законапраект быў прыняты ў жніўні гэтага года. Прапануем самыя цікавыя моманты з інтэрв'ю з кангрэсменам Рорабакерам ад 6 верасня.

Кангрэсмен Рорабакер сказаў, што яго законапраект быў па-свойму прарочы: цяпер больш не існуе ў Савецкім Саюзе адзінага цэнтра. Ён зазначыў, што неадкладна трэба пачаць рухацца наперад, стварыць консульствы ў сталіцах кожнай з рэспублік і ў найбліжэйшы часператварыць гэтыя консульствы ў добра ўпарадкаваныя пасольствы. Да гэтага трэба дайсці як мага хутчэй найперш у дачыненні Беларусі.

— Згодна з Вашым законапраектам кожная з рэспублік зможа атрымаць дапамогу?

— Сапраўды паводле майго законапраекта ўсе рэспублікі могуць разлічваць на дапамогу, бо яны перажываюць пераходны перыяд да дэмакратыі. Я ўпэўнены, што праз год Вы ўбачыце дэмакратычныя выбары ва ўсіх рэспубліках, і камуністычная партыя наогул сыдзе са сцэны. Ураган, смерч, што пранёсся над тым, што называлася Савецкім Саюзам, вызваліць рэспублікі і ўвесь свет ад камунізму раз і назаўсёды.

— Як Вы мяркуеце, ці можна пазбавіцца канстытуцыйным шляхам ад цяперашніх антыдэмакратычных органаў улады?

— Будуць пэўныя няўдачы ў рэфармаванні сістэмы, бо яна грунтавалася на шмат якіх незразумелых прынцыпах. Тым не менш бура цяпер настолькі моцная, што кожны ведае: рэформы і перамены павінны адбыцца, -і таму ўсе перашкоды перaадольваюцца паўсюдна не з такой цяжкасцю, як гэта ўяўлялася паўгода назад. Тады людзі ведалі, што атрымаць перамогу будзе вельмі цяжка. Цяпер іх уяўленні пра гэта змяніліся. Пытанне ў палітычнай структуры. Але закласці аснову для сучаснага грамадства, якое зможа эканамічна існаваць як асобная жыццяздольная дзяржава ў сучаснай эканоміцы, будзе вельмі складана з тае прычыны, што адсутнічаюць патрэбныя структуры. Няма юрыдычнай сістэмы, якая б магла праводзіць у жыццё законы. Немагчыма стварыць рынкавую эканоміку, калі не будуць працаваць законы. А мы ўпэўнены, што юрыдычная сістэма не павінна залежыць ад палітыкі... Сучаснае грамадства імкнецца да перамен, але рэальных змен папраўдзе не існуе. Рубель павінен адысці. Як для міжнародных, так і для ўнутраных мэт трэба выкарыстоўваць такія рэчы, якія маюць рэальную каштоўнасць. Для таго, каб закласці падмурак дэмакратычна і эканамічна жыццяздольнага грамадства, трэба правесці шмат рэформаў.

— У Менску, у першы дзень путча, 19 жніўня 22 народныя дэпутаты ад апазіцыі беларускага парламента падпісалі заяву супраць хунты, рызыкуючы сваім жыццём. Я думаю — яны героі?

— Гэтыя людзі рызыкавалі сваім жыццём не дзеля выратавання Гарбачова... Яны рызыкавалі сваім жыццём дзеля выратавання дэмакратыі, бо зразумелі, што дзеянні путчыстаў накіраваны супраць дэмакратычных рэформаў, а не супраць Гарбачова. Я лічу, што гэты пункт погляду няправільны ў большасці амерыканцаў. Яны думаюць, народу патрэбны Гарбачоў. Але зразумела, людзям патрэбны не ён, а дэмакратыя.

— Што Вы думаеце пра гэтыя хуткія перамены?

— Гэта векапомныя перамены. Беларусь займае сярод іх цэнтральнае месца. Кожная рэспубліка эксперыментуе па-свойму, і мы павінны заставацца аптымістамі. Але наперадзе... доўгая пакручастая сцежка. Тым не менш яна ідзе ў патрэбным накірунку. Штo да мінулага, сцежка прывяла ў агонь да полымя, цяпер урэшце яна вядзе ў лепшае жыццё. Але сцежка вельмі пакручастая; на ёй шмат ям і калдобін. Мяркую, што ў Савецкім Саюзе ёсць шмат месцаў, куды б хацелі вярнуцца тыя людзі, што выехалі адтуль шмат гадоў таму, і дапамагчы ў вырашэнні гэтых шматлікіх праблем... Амерыканцы армянскага паходжання дапамагаюць вельмі шмат Арменіі, каб падняць яе эканоміку. І я думаю, што тое ж самае павінна быць і з Беларуссю.

— Была размова, каб стварыць банк кваліфікацый і талентаў, скажам, з ліку беларусаў амерыканскага паходжання.

— Самы вялікі скарб, які мае любая краіна,— гэта яе народ. Многія з тых, хто пакінуў Савецкі Саюз, яшчэ не ўсведамляюць, якую карысць яны могуць прынесці Бацькаўшчыне. Але яны ўсвядомяць і вернуцца, каб адбудоўваць свае родныя мясціны.

— Ці вызначаецца пазіцыя Злучаных Штатаў больш прыхільнасцю да цэнтра або да рэспублік?

— Цяпер мы павінны ўвогуле забыць пра кантакты з цэнтрам. Ельцын прадстаўляе вялікі кавалак таго, што называлася Савецкім Саюзам; мы павінны кантактаваць з ім, а праз яго — з гэтай вялікай краінай. Але трэба таксама наладжваць сувязі і з іншымі рэгіёнамі, дзе гэта магчыма, непасрэдна з тымі людзьмі. Я кажу пра тыя краіны, дзе ў будучым павінны з'явіцца законныя ўрады. Падобна да таго, як робіцца ва ўсім свеце. Няма неабходнасці разлічваць на дамінуючую Гарбачоўскую Расію або Савецкі Саюз, бо ўсё гэта ў мінулым. Мы павінны глядзець у будучыню.

— Як паведамляе «Лос Анджэлес таймс» дзяржаўны сакратар Бэйкер збіраецца наведаць Савецкі Саюз і сустрэцца з тымі кіраўнікамі рэспублік, якіх ён яшчэ не ведае.

— Увогуле адной з небяспечных тэндэнцый з'яўляецца імкненне будаваць новы сусветны парадак замест новай сусветнай свабоды. Калі вы засяродзіце ўвагу на свабодзе, то непазбежна ў полі Вашага зроку будуць правы чалавека, замест... парадку, тут можа быць памылковы шлях... Я прапаную прэзідэнту Бушу абвясціць дзень падзякі, дзень, калі мы маглі б маліцца, дзякуючы Богу за пашырэнне свабод у былым Савецкім Саюзе.

Распытваў Джо ПРАЙС,
рэдактар бюлетэня
«Беларашн рэв'ю», ЗША.
(Пераклала з англійскай мовы
Л. БАРШЧЭЎСКАЯ).

Да адказнасці... за свядомасць?

Прыклады праследавання беларусаў з боку афіцыйных структур працягваюць поўніцца. «Наша слова» зусім нядаўна расказвала пра сяброў ТБМ імя Ф. Скарыны маёраў Савецкай Арміі Міхася Варанца і Курбана Гельдыева. Свядомыя афіцэры ўваходзяць у Беларускае згуртаванне вайскоўцаў. Як толькі гэта стала вядома камандаванню, пачалося іх цкаванне.

Смалы ў агонь падліла і арганізаваная ў Барысаўскім гарнізоне сустрэча са старшынёй Беларускага згуртавання вайскоўцаў падпалкоўнікам Міколам Статкевічам. Літаральна адразу пасля мерапрыемства кіраўніка Барысаўскай суполкі БЗВ маёра М. Варанца папярэдзілі аб звальненні з войска (растлумачылі — «па скарачэнні»). Члену Каардынацыйнай Рады БЗВ маёру Курбану Гельдыеву далі трохмесячны тэрмін — «для выпраўлення». Член БЗВ, дэпутат абласнога Савета падпалкоўнік Алег Ігнаценка пераведзены на другое месца службы.

Вайсковыя начальнікі адчуваюць сябе гаспадарамі становішча. Патрыятызм, нацыянальная свядомасць — пустыя для іх словы. І гэта тады, як Вярхоўным Саветам Рэспублікі Беларусь прынята Пастанова «Аб стварэнні Узброеных Сіл Рэспублікі Беларусь».

У адказ на праследаванні патрыятычна настроеных вайскоўцаў Каардынацыйная Рада БЗВ звярнулася да старшыні Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь з адкрытым лістом. У ім, у прыватнасці, гаворыцца: «Мы з'яўляемся шматнацыянальным рухам і адстойваем правы вайскоўцаў усіх нацыянальнасцей. На наш погляд, патрыётам Беларусі павінен быць кожны вайсковец, які вырашыў застацца жыць на беларускай зямлі і зрабіць яе Радзімай для сваіх дзяцей. Але нягледзячы на гэта ў войску распаўсюджваецца інфармацыя, што наша арганізацыя з'яўляецца ледзь не фашысцкай і нібыта ставіць сабе мэтай выцясненне афіцэраў-небеларусаў з Беларусі». І далей: «Мы лічым, што разгорнутая кампанія можа прывесці да таго, што ва ўмовах паглыблення крызісных з'яў на тэрыторыі былога СССР Беларусь можа апынуцца ў тым стане, у якім яна апынулася ў 1918 годзе».

А. К.

«І ЁН, ТОЙ СВЕТЛАЙ ПРЫШЛАСЦІ ЎСХОД»

Выданне Беларускага фонду культуры часопіс «Спадчына» робіць упэўненыя крокі да нашага вяртання ў радасны палон Бацькаўшчыны. «Спадчыну» па праву можна назваць гістарычна-публіцыстычным часопісам. Сцвярджае гэткую выснову і чарговы нумар. Следам за артыкулам В. Ракіцкага «Эпоха Адраджэння?» пададзены публікацыі Аляксея Каўкі, Паўла Лойкі і Анатоля Цітова. Дасведчанаму чытачу шмат аб чым гаворыць ужо сам пералік аўтараў. Гэта якраз людзі, якія дакладны навуковы пошук заўсёды спалучаюць з клопатам пра вяртанне гістарычных аргументаў у справу сцвярджэння свядомасці беларускай нацыі.

Аляксей Каўка прапануе агляд «Беларускі вызваленчы рух». Павел Лойка дае характарыстыку найскладанейшаму перыяду беларускай гісторыі — XVII — пачатак XVIII стагоддзя — у артыкуле «Незалежнасць пасля Люблiна, або магнацка-шляхецкая «беларусізацыя». Знакаміты геральдыст Анатоль Цітоў на гэты раз звяртае ўвагу чытачоў на працэсы фарміравання межаў Беларусі ў дваццатыя гады XX стагоддзя.

Працягвае «Спадчына» і публікацыю твораў малавядомых шырокаму колу чытачоў беларускіх пісьменнікаў. У пятым нумары — паэма Алеся Салаўя «На хуткіх крыльлях вольнага Пэгаса».

І ён, той сьветлай прышласьці
ўсход,
Перад вачмі маймі гарыць
нязгасна.
Магуты, славы, вольнасьці
прыход
Нязломнай Крыўі — сонечны
і ясны,
Яго ў баях здабудзе мой народ.

Раздзел «Вяртаецца да чытача» прадстаўляе пачатак нарыса Юркі Віцьбіча «Плыве з-пад Сьвятое Гары Нёман». Апошнім часам імя пісьменніка-эмігранта стала вядомым і на Беларусі. Некалькі разоў пра жыццё, літаратурныя і эстэтычныя погляды Ю. Віцьбіча падрабязна расказваў «ЛіМ». Але ж не хапала непасрэднага ўяўлення пра напісанае ім. Гэты прабел і пачынае ліквідаваць «Спадчына».

Шэраг адкрыццяў (і асабліва — для краязнаўцаў-аматараў, настаўнікаў гісторыі ў школах) падае і раздзел «Даследаванні, меркаванні, гіпотэзы». Сярод аўтараў — Ігар Войніч, Юры Туронак, Алесь Краўцэвіч, Алег Трусаў.

Уражваюць, клічуць да хуткай сустрэчы традыцыйныя раздзелы «Літаратурныя помнікі» і «Помнікі сусветнай культуры». Каб даведацца, што ж за сустрэчы чакаюць нас і тут — не паленуйцеся, разгарніце пяты нумар «Спадчыны». Не пашкадуеце, а хутчэй за ўсё — і палюбіце часопіс, станеце сталым яго чытачом. А што датычыцца настаўніка гісторыі, то без «Спадчыны», на мой погляд, і працаваць яму немагчыма.

Ганна ЦІТАЎКА.

Леанід ЛЫЧ: цяпер з беларускасцю ваюють толькі самі беларусы

(Заканчэнне
Пачатак на 1-й стар.).

Якраз існуе беларуская нацыя, у якой ёсць свая мова, адметная ад рускай, з прычыны чаго пазнаць культуру беларускага народа можна толькі на роднай яго мове».

І як толькі адбыўся гэты з'езд, ажывілася работа камуністаў і ў Беларусі. Яны правялі 7 з'езд КПБ, прысвечаны нацыянальнаму пытанню. На ім адзначалася, што партыя павінна зрабіць усе захады для наладжвання працы на беларускай мове.

У ліпені 1924 года адбываецца другая сесія ЦВК БССР, на якой была прынята праграма беларусізацыі. Той дакумент не састарэў яшчэ і на сённяшні дзень. Самае галоўнае было ў беларусізацыі — вылучэнне беларусаў па нацыянальнасці на працу ў вышэйшыя дзяржаўныя, партыйныя і адміністрацыйныя органы.

На гэтай жа сесіі ЦВКБ было заяўлена: нягледзячы на тое, што беларуская, руская, яўрэйская і польская мовы на тэрыторыі рэспублікі з'яўляюцца дзяржаўнымі, усё ж з прычыны значнай перавагі ў БССР насельніцтва беларускай нацыянальнасці беларуская мова выбіраецца асноўнай для зносін паміж дзяржаўнымі, прафесійнымі і грамадскімі ўстановамі і арганізацыямі.

У студзені 1925 года ЦК КПБ праводзіць пленум, дзе разглядаюцца задачы партыі ў нацыянальнай палітыцы. Яго дэвіз: усе члены партыі павінны гаварыць на беларускай мове. Былі створаны спецыяльны орган, які займаўся праблемамі нацыянальнага адраджэння. І ў канцы дваццатых гадоў беларусізацыя стала дзяржаўнай палітыкай Беларусі.

— Як паспяхова праводзілася беларусізацыя?

— У 1925 годзе ў цэнтральных рэспубліканскіх установах толькі 22 % агульнай колькасці супрацоўнікаў валодала беларускай мовай, а у акруговых і раённых 36 %. У 1926 годзе там, дзе было 22 %, — стала 54 %, дзе 36 % — стала 42 %. У 1927 — там, дзе было 22 %, стала 80 %, дзе 36 % — 70 %.

У 1926—1927 навучальным годзе з агульнага ліку школ — чатырохгадовых і сямігодак — на беларускамоўныя прыпадала 85 % і 67 %. У 1928—1929 навучальным годзе з 5818 усіх школ ужо 94 % былі беларускамоўнымі.

У 1926—1927 навучальным годзе з 14 педагагічных тэхнікумаў на беларускай мове працавалі 10, на яўрэйскай — 3, на польскай — 1.

— Чаму не было на рускай мове?

— Бо не было на гэта патрэбы. Нядрэнна справы ішлі і ў сельскагаспадарчых тэхнікумах. Так, у 1926—1927 навучальным годзе 63 % з іх працавала на беларускай мове, сельскагаспадарчых школ — 67 %.

У 1927 годзе ў месцачковых Саветах дэпутатаў працоўных беларусаў было 53 %, яўрэяў — 40 %, палякаў — 2 %, велікарусаў — 2 %. У гарадскіх саветах беларусаў было 45 %, яўрэяў — 30 %, палякаў — 2,5 %, велікарусаў — 14,5%. У акруговых выканаўчых камітэтах беларусаў было 60 %, а ў цэнтральным выканаўчым камітэце — 55 %.

— Які лёс мовы будзе праз 10 гадоў?

— Гісторыкі прагнозаў не даюць. Але, каб я бачыў наша будучае бесперспектыўным, я б не прыйшоў на гэтую сустрэчу. У нашым адраджэнні зацікаўлены ўсе культурныя народы, і калі мы як след заявім пра сябе, то ў нас будзе шмат сяброў ва ўсім свеце. Цяпер з беларускасцю ваююць толькі самі беларусы.

— Вы адзін з сакратароў ТБМ імя Ф. Скарыны. Дайце ацэнку дзейнасці гэтай арганізацыі.

— Таварыства беларускай мовы добра працавала, калі складвалася і калі былі выбары кандыдатаў у народныя дэпутаты. Мы змаглі правесці з'езд, стварыць розныя секцыі, якія працавалі. А цяпер у кіраўніцтве ТБМ знаходзяцца вельмі занятыя іншымі справамі людзі, а той-сёй і па ўзросту ўжо не можа паўнацэнна працаваць. Я ў час выбараў у кіруючыя органы ТБМ прасіўся, каб мяне не выбіралі, але, як бачыце, зноў выбралі. Усё-такі трэба даваць ход маладым і больш актыўным, някай там працуюць 2—3 чалавекі за зарплату, а не на грамадскіх пачатках. А што да Менскага гарадскога ТБМ, то мы цалкам «завалілі» яго работу.

Падрыхтаваў Віктар ШНІП.

Максимъ Богдановичъ

Зеленя

стихи

переводъ съ бѣлорусскаго автора

Переводы стиховъ — словно женщины: если красивы, то не верны; если верны, то не красивы.

Нѣм. писат. поговорка.

Ярославль

1909 –

Аўтограф паэта.

З КУФРА МЯКОТАЎ

(Малевічы — Мякоты — Валасовічы)

Ганна Валасовіч-Гразнова з супрацоўнікамі Літаратурнага музея Я. Купалы. 1966 г.

«Даруйце велікадушна, што да гэтага часу я Вам не напісала. Уся мая энергія выходзіла на доўгія лісты да Ніны Барысаўны. У мяне ў садочку многа кветак, я чытала беларускія кнігі і жыла ўспамінамі аб маім знаходжанні ў Мінску, аб усіх дарагіх мінчанах, якія так цёпла прынялі мяне. У мяне быў такі стан, што як быццам крылы выраслі, і было так добра, невытлумачальна добра, што я магла сказаць, што я шчаслівая. Але разам з такім настроем вельмі цяжка было перачытваць вершы Максіма, дзе ён піша;

Але як я маркотна, панура
Да свайго пацягнуся кута,
Думкі нудныя зноў
закружацца,
Сэрца чулае зноў забаліць...

«Шмат зазнаў я горычы з нудою, што шчаміла, мучыла, пякла!» і ўсё ж, нягледзячы ні на што, «маладосць не знікла, не прайшла» і «не злічыць у сэрцы светлых дум».' О, як гэта балюча, з дзяцінства яму даводзілася перажываць. Ён хворы, яму быў неабходны догляд, а яго не было. Цяпер я па-іншаму зразумела і ацаніла творчасць Максіма, гэтаму садзейнічала маё падарожжа ў Мінск.., вывучэнне беларускай мовы... Мяне вельмі бянтэжыць Ваша просьба напісаць успаміны пра Адама Ягоравіча і Максіма Адамавіча, а, галоўнае, пра тое, што Вам невядома. Я перачытала некалькі разоў артыкулы М. Барсток, М. Грынчыка, С. Майхровіча і апынулася ў няведанні, што ж я магу напісаць новае?»

У той свой першы прыезд Ганна Кіпрыянаўна наведала Гродна — прысутнічала на адкрыцці дошкі на Доме-музеі М. Багдановіча. УМенску агледзела ў майстэрні Вакара помнік паэту, пахваліла скульптуру, але сказала, што ў жыцці Максім быў прыгажэйшым (са слоў Н. Б. Ватацы).

Ганна Кіпрыянаўна разоў пяць прыязджала на Бацькаўшчыну, і кожны раз шчыльней станавілася кола яе беларускіх сяброў. Яе карэспандэнтамі былі Янка Брыль, Максім Танк, Пімен Панчанка, Алесь Адамовіч, Гаўрыла Гарэцкі, Алёна Васілевіч, Рыгор Шкраба, Язэп Семяжон, Мікола Ткачоў, Вера Палтаран, Ніна Ватацы, Алесь Бачыла, Сяргей Новік-Пяюн, — усіх я тут, мабыць, не назвала. Апошні паведаміў сястры паэта пра трагічны лёс яе родных па бацьку — Валасовічаў родам з Лані. Іх замучылі немцы ў Кадлычэўскім лагеры смерці за сувязь з партызанамі.

У літаратурным музеі М. Багдановіча захоўваецца эпісталярная спадчына Ганны Кіпрыянаўны, і сярод пісем некалькі акадэміка Гаўрылы Гарэцкага, брата пісьменніка Максіма Гарэцкага.

Гаўрыла Гарэцкі — Ганне Валасовіч-Гразновай:

«Дарагая Ганна Кіпрыянаўна! Шчыра дзякую Вам за ласкавыя пяшчотныя лісты, за цёплае віншаванне з маім 75-годдзем...

Ваш ліст повен такой узнёсласці і такой шчырасці, юнацкасці, паэтычнасці, мудрасці, пачуццёвасці, захаплення прыгаством жыцця, замілавання да нашай Радзімы, да ўсяго Светлага, такой павагай да беларускіх пісьменнікаў і культурных дзеячоў, асабліва да Максіма Багдановіча, Максіма Танка і Максіма Гарэцкага, — што я не магу адшукаць адпаведных слоў і формы, каб адказаць Вам належным чынам.

Дык хачу нізка пакланіцца Вам, як лепшай прадстаўніцы беларускіх жанчын, ахоўніцы і носьбітаў нашай культуры, нашай мовы... »

Ваш Г. Гарэцкі (4.XI.1975).

Асаблівай увагі заслугоўвае сяброўства Ганны Кіпрыянаўны з Н. Ватацы, А. Бачылам і Я. Брылём. З даследчыкамі творчасці М. Багдановіча сястру паэта зблізілі агульныя інтарэсы. Першыя імкнуліся сабраць, вывучыць, абагуліць і выдаць дакументальныя матэрыялы пра жыццё і творчасць М. Багдановіча, высветліць лёс яго блізкіх і родных, а Ганна Кіпрыянаўна выступала пры іх у ролі дарадцы, кансультанта, крытыка і чытача адначасова. І Ніна Барысаўна, і Алесь Бачыла заўсёды абапіраліся на яе ўспаміны, сведчанні, вядомыя толькі ёй адной факты. Алесь Мікалаевіч усімі сіламі імкнуўся выявіць і перадаць сутнасныя рысы духоўнага вобліку Багдановіча, дзеля чаго карыстаўся сродкамі і формай розных літаратурных жанраў. «Распрацоўваў» ён вобраз Багдановіча і як сцэнарыст (пры стварэнні першага фільма аб Багдановічу), і як аўтар лібрэта ў садружнасці з кампазітарам Ю. Семянякам (опера «Зорка Венера»). У цікавых, змястоўных лістах да Ганны Кіпрыянаўны Алесь Бачыла расказваў аб гэтай сваёй працы, не забываючыся адначасна парадаваць чым-колечы сваю карэспандэнтку, падбадзёрыць яе, усцешыць.

Н. Б. Ватацы была сувязным звяном паміж Ганнай Кіпрыянаўнай і яе «роднымі пісьменнікамі» з Менска. Лісты Ніны Барысаўны даносілі ў Ніжні Ноўгарад усе сталічныя навіны: аб устанаўленні помнікаў народным паэтам Беларусі Купалу і Коласу, аб святкаванні юбілеяў Крапівы, Танка, Броўкі і іншых, аб літаратурных вечарах, прысвечаных бацьку і сыну Багдановічам, аб выхадзе ў свет БелСЭ і пра многае іншае. Ніна Барысаўна працавала ў той час над складаннем кнігі біяграфічных матэрыялаў пра М. Багдановіча «Шлях паэта» і над яго альбомам. Час ад часу яна прасіла Ганну Кіпрыянаўну праясніць якое-колечы пытанне, даць патрэбную інфармацыю, штосьці зрабіць для справы. Ганну Валасовіч-Гразнову і Ніну Ватацы звязвалі цёплыя, шчырыя сяброўскія пачуцці.

Цяжка адказаць на пытанне, кім быў для Ганны Кіпрыянаўны Янка Брыль: кумірам? вялікім мастаком? дарагім чалавекам? Думаю, што усім разам адначасна. Аб гэтым сведчаць усе яе нататкі і пісьмы.

Першасным і галоўным было ўздзеянне мастацкага слова. Брыль-мастак ступіў аднойчы ў абсяг духоўнага жыцця Ганны Кіпрыянаўны і застаўся там назаўсёды, як аб'ект сталай увагі, захаплення.

Гарачую любоў да творцаў роднай літаратуры яна перадала і сваім родным. У адным з яе пісьмаў за 1966 год знайшла такія словы: «Мая Наташа атрымала ў спадчыну нашу беларускую душу, і ёй ужо паабяцана, што ў 1967 годзе яна паедзе ў Мінск. Мяне вельмі кранула, калі яна са школы прынесла кнігу Я. Брыля «Осколки радуги» і з захапленнем мне аб'явіла: «Вось радасць, бабуля, я прынесла табе кнігу Янкі Брыля». Відаць, ва ўсіх беларусаў у крыві любоў да сваёй Радзімы: яна перадаецца і нашчадкам».

Сяброўскія сувязі паміж Ганнай Кіпрыянаўнай і Іванам Антонавічам з года ў год мацнелі. З ім перапісваліся ўжо і Таццяна Пятроўна, і Наташа. Справа ў тым, што ў Наташы выявіліся паэтычныя здольнасці: «А што, калі гэта Максімавы гены?» І Івана Антонавіча папрасілі дапамагчы. Адзін з дасланых Наташай вершаў быў надрукаваны ў рэспубліканскай газеце «Зорка». Ганна Кіпрыянаўна прасіла Івана Антонавіча прыехаць да іх у Горкі неадкладна. «Хутка вясна і спадзяюся, Вы ўспомніце, што за сваёй кнігай «Творы» М. Багдановіча, том 11, Менск, 1928 года з даравальным надпісам Адама Ягоравіча ад 15.VII.1930 г. павінны самі прыехаць у Горкі (аб гэтым я Вам даўно гаварыла і пісала. Вы вельмі патрэбны ўсім нам, а для Наташы, лічу, проста неабходна гэта спатканне, паколькі я яе выхавала ў старых поглядах, а душа ў яе Максімава, яна «чуе, як расце трава», а гэта не падыходзіць да сучаснай моладзі, якая жыццё ўспрымае па-іншаму, і шчасце ўспрымае па-іншаму».

Наташа не стала паэтэсай. Яна стала медыкам. А тады Іван Антонавіч так адказаў на адзін яе ліст: «Милая Наташа! Спасибо за письмо. А насчёт того, что стихи не пишутся, я советую помнить слова Л. Толстого: если можешь не писать — не пиши. Желаю тебе успехов и счастья. Привет маме и бабушке. Янка Брыль, май 1974 г.».

Ганна Кіпрыянаўна некалькі разоў сустракалася з землякамі ў горадзе Горкім. 4 ліпеня 1967 года на дачу Ганны Кіпрыянаўны «Зялёная Дуброва» завіталі госці з Беларусі — музыказнаўцы І. Нісневіч і Л. Мухарынская. Прывязла іх Наталля Глебаўна Кунцэвіч, стрыечная пляменніца М. Багдановіча. Ганна Кіпрыянаўна разгубілася ад нечаканасці, «хоць і радасна было ўбачыць людзей з Беларусі». Гутарылі пра Максіма — аб яго любві да музыкі. А ўвечары Ганна Кіпрыянаўна прымала ўжо гасцей на Краснафлоцкай. «Мае дарагія госці прыйшлі, і мы пагутарылі. Мне здаецца, яны былі задаволены. Па крайняй меры ён (Нісневіч — І. К.) сказаў: «Я многа добрага чуў аб Вас ад Ніны Барысаўны і Веры Палтаран... Цяпер бачу, што Вы ўсёй душой жывяце Беларуссю». І паабяцаў прыслаць працы пра Максіма».

На другі дзень пасля сустрэчы з землякамі Ганна Кіпрыянаўна вярнулася на дачу «з настроем «Бацькаўшчыны». Цытую яе запіс у дзённіку: «У пяць гадзін вечара я слухала перадачу «Песні Палесся». І раптам заспявалі «Зорку Венеру». Я не вытрымала і заплакала, але плакала лёгкімі слязьмі, слязьмі смутку, журбы і ціхай радасці. Гэта быў такі момант, што яго не забыць усё жыццё. Гэта такі стан, які саграе, напаўняе маё ўдзячнае сэрца невыказным пачуццём. Вось гэта сустрэча і перадача зноў стварылі настрой «Бацькаўшчыны». Усе думкі, усе памкненні да цябе, мая Беларусь... Як жа я магла жыць, не ведаючы гэтай любві хваравіта-цудоўнай!?»

1968 год. На святкаванне 100-годдзя М. Горкага ў іх горад з'ехаліся дэлегацыі савецкіх і зарубежных пісьменнікаў. Прыехалі і знакамітыя беларусы — Я. Брыль, І. Мележ, П. Панчанка, М. Ткачоў, І. Шамякін. 21 чэрвеня раніцай Ганна Кіпрыянаўна сустрэла на прыстані параход з беларускай дэлегацыяй. Прыгажуны-цюльпаны чырвона-бела-ружовых тонаў дасталіся Янку Брылю. Ад яго прыняла сястра паэта кнігу твораў Максіма з аўтографамі «родных пісьменнікаў». На пленуме яна «сядзела са сваімі» і пачувала сябе «на вяршыні шчасця». «Янка Брыль сказаў, што калі ў верасні прыеду ў Мінск, то ён павязе на машыне па маіх родных мясцінах».

Наташа Сарока, стрыечная ўнучка паэта.

Сапраўды, увосень Ганна Валасовіч-Гразнова наведала Лань і Навагрудчыну, але звазіў яе туды не Іван Антонавіч, а па яго просьбе «харошыя хлопчыкі» У. Караткевіч і М. Стральцоў.

Асобная тэма гаворкі — сваяцтва Ганны Кіпрыянаўны з нашым Максімам. Тут больш да месца гаварыць аб сваяцтве духоўным. Паэзія Багдановіча спадарожнічала Ганне Валасовіч усё жыццё, прыносіла ёй велізарную эстэтычную асалоду, была тым паэтычным садам, куды ўваходзіла яна кожны раз, каб ачысціцца душой, выкупацца ў сонцы, адчуць прыгажосць жыцця; паэзія Багдановіча наталяла яе патрыятычныя пачуцці, гаварыла ёй, што яна беларуска. Магчыма, таму жыццё не змагло нівеліраваць Ганну Кіпрыянаўну на адзін «капыл» з іншымі, і яна захавала сваю адметнасць, сваю «нетутэйшую» беларускасць, любоў да Бацькаўшчыны.

Моўнага бар'еру не было. У сям'і Валасовічаў карысталіся беларускай гутарковай мовай. Літаратурнай тады не ведалі, адраджэнцы ляжалі яшчэ ў пялюшках. Па-народнаму ў сям'і называлі з'явы прыроды, птушак, жывёлу, расліны, зёлкі, прадметы хатняга ўжытку. Бабуля Таццяна Восіпаўна за ўсё жыццё так і не навучылася добраму рускаму маўленню, Ганна Апанасаўна абыходзілася «трасянкай», ва ўсіх захоўваўся беларускі акцэнт. Сваякі Секяржыцкія таксама карысталіся ў побыце беларускай гаворкай, ды і ў Лані, дзе малая Ганначка гасцявала ў дзядоў, ва ўжытку была родная мова. Духоўныя інтарэсы сям'і знаходзілі выйсце ў народных святах, абрадавасці, этычных нормах, якія прытрымліваліся і шанавалі. Нават стравы гатаваліся традыцыйныя беларускія: дранікі, верашчака, грыбы, аладкі на рошчыне, час ад часу пёкся свой хлеб на кляновым лісці — печ вымяталі духмяным памялом з галінак ядлоўцу.

Зберагла Ганна Кіпрыянаўна «Вянок» і «Творы» выдання 1928—1929 гадоў. Змоладу Максімавы вершы вывучала на памяць, дэкламавала іх потым бацькам і бабулі.

У Яраслаўлі яна ўбачыла, як жывецца Максіму. Спачувала яму. Не магла зразумець прычыны таго непаразумення, што раз'яднала паэта з роднымі. Пра гэта яна напісала ва «Успамінах пра брата». У сваім дзённіку прызнавалася: «Сумна і цяжка ўспамінаць, што была я побач з Максімам, а мы не ведалі адзін другога». Прыгадваючы Максіма, Ганна Кіпрыянаўна бачыла штораз адну і тую ж сцэну: яна сядзіць у вялікім кабінеце Адама Ягоравіча, а Максім, высокі, прыгожы, з хвалістымі валасамі, ідзе з бібліятэкі праз бацькаў кабінет у свой пакойчык: «Праходзячы, не спыняючыся і не гледзячы, кланяўся і казаў «добры дзень»... Толькі я была нясмелая і, адказаўшы на паклон, заставалася сядзець. А я ж магла яго паклікаць, затрымаць. Але што я магла сказаць, пра што пагаварыць? Я была яшчэ сарамлівай. З мамаю заходзілі да яго ў пакой, але пра што гаварылі — не памятаю, аднак родная, цёплая гаворка не атрымлівалася... Я ці баялася, ці не знаходзіла тэмы, тым больш, што слова давалася маме, а цёплая сардэчная гутарка ўзнікае, калі застаешся сам-насам з чалавекам».

Так і прайшоў Максім Багдановіч міма, пакінуўшы па сабе гэты балючы ўспамін.

Я памятаю Ганну Кіпрыянаўну ў лепшыя хвіліны яе жыцця: падчас сустрэч з студэнтамі БДУ і супрацоўнікамі Інстытута літаратуры; у тэатры Янкі Купалы, дзе праходзіў юбілейны вечар М. Багдановіча; на вечарыне з маладымі пісьменнікамі, дзе яна пазнаёмілася з Караткевічам, Лойкам, Мальдзісам; на апошняй і развітальнай сустрэчы з сябрамі ў гасцініцы «Мінск».

Радасныя, хвалюючыя падзеі вярталі сястру паэта ў маладосць, надавалі ёй «другое дыхание», рабілі шчаслівай і прыгожай. Душэўная іскрыстасць адбівалася тады ў прагных да жыцця вачах. У сваім дзённіку Ганна Кіпрыянаўна цытавала творы, якія, хвалявалі, суадносіліся з яе настроем, перадавалі думкі і пачуцці, былі выразнікамі яе ўласнага «я». Да такіх належыць і верш Канстанцыі Буйло.

Душы маёй крануцца не пасмее
Ні старасці засохлая рука,
Ні смерці ледзяністая завея,
Ні забыцця бяздумнага рака.
Яна гарэць умее гэткім бляскам,
Які ніякім змрокам не зацьміць,—
Душа мая заўсёды будзе жыць
У словах, поўных цеплыні і ласкі.

Ірына КРЭНЬ.

DUDKA

BIEŁARUSKAJA

MACIEJA BURACZKA

KRAKÓW

А ты, дудка, грай...

Сёлета споўнілася сто гадоў з часу выхаду Багушэвічавай кніжкі «Дудка беларуская», пра значэнне якой у нашым духоўным і грамадскім жыцці сказана шмат.

«Дудка беларуская» абудзіла беларускі народ ад векавога сну, паклікала да творчасці на беларускай мове шматлікую кагорту дзеячоў культуры, навукі, асветы. Усе мы ведаем шчырыя словы прызнання, удзячнасці Мацею Бурачку Адама Гурыновіча, Цёткі, Янкі Купалы, Якуба Коласа, Гальяша Леўчыка, Канстанцыі Буйлы, Максіма Гарэцкага...

Можна смела, без агаворак, сказаць, што Багушэвічава слова зрабіла жыватворны ўплыў на ўсю беларускую літаратуру канца XIX — пачатку XX стагоддзяў. Водгукі многіх пісьменнікаў пра Францішка Багушэвіча, яго «Дудку беларускую» сталі ў нас хрэстаматыйнымі. Але ёсць і такія, якія не ўвайшлі пакуль у наш агульны набытак, не сталі шырока вядомымі. Хай жа і яны затукцца ў агульную палітру прызнання велізарнай значнасці першага Багушэвічавага зборніка, назва якога — «Дудка беларуская».

Алесь ЯКІМОВІЧ. Улетку 1921 года пры школе былі арганізаваны двухмесячныя настаўніцкія курсы. Выкладалі на іх беларускія настаўнікі з Менска. З гарачым сэрцам рабілі яны сваю справу. Іхні энтузіязм і запал захапіў і мяне. Я адчуў сябе новым чалавекам. А колькі цярпеў я і мае сябры па школе — пачатковай і вышэйша-пачатковай — за «дзеравеншчыну». Значыць, не дзеравеншчына жыла ў нас так моцна, а родная мова і свае нацыянальныя звычаі! Настаўнік па беларускай літаратуры Мялешка так хораша расказваў нам пра Францішка Багушэвіча, Янку Купалу, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча, так артыстычна чытаў іх творы, што мы толькі раты разяўлялі. Такія цудоўныя скарбы мае наша літаратура, і іх ад нас хавалі... «Пяцьдзесят чатыры дарогі».

Уладзімір ДУБОЎКА. Яшчэ ў Манькаўскай школе (Вілейскі павет Віленскай губерні) вучні старэйшыя (ім было па 17—18 гадоў) прыносілі ў сшытках перапісаныя ад рукі беларускія вершы, апавяданні. Як цяпер памятаю, гэта былі вершы Ф. Багушэвіча з дадаткамі ад перапісчыкаў... «Пяцьдзесят чатыры дарогі».

Міхась МАШАРА. Вучыўся я ў Шкуніцкаўскай народнай школе... Народная школа навучыла мяне любіць кнігі, хоць школьная бібліятэка была маленькая і кніжкі ў ёй былі зачытаны да дзірак. Тут я, употай ад настаўнікаў, упершыню пазнаёміўся з беларускім друкаваным словам: чытаў вершы Багушэвіча, Янкі Купалы, Якуба Коласа. «Пяцьдзесят чатыры дарогі».

Ян ГУШЧА (Польская Рэспубліка). Заінтрыгавала мяне маленькая кніжачка ў жоўтай паркалёвай вокладцы: Мацей Бурачок «Дудка беларуская». Мяне вельмі здзівіла, што існуе літаратура на мове навакольных вёсак. Мне здавалася, што чытаць будзе лёгка, бо напісана ж лацінскімі літарамі, але выявілася, што трэба засвоіць розныя надлітарныя знакі, напрыклад, над «у», якое было кароткім і доўгім, дый не ўсе словы я разумеў. Аднак пазней я стаў панібратам «Дудкі беларускай» — у нас гаварылі «жалейка», якая, мабыць, больш адпавядае польскай «фуярцы»,— з яе вершам пра долю беларускага селяніна, з казкамі і прымаўкамі. «Пан Грацыян і іншыя».

Максім ГАРЭЦКІ. Па духу, па спосабу думання, па ідэалогіі ўся наогул паэзія Багушэвіча вельмі нацыянальная, так што ён першы нацыянальны паэт у поўным значэнні гэтага слова. «Гісторыя беларускай літаратуры».

Падрыхтаваў Уладзімір СОДАЛЬ.

Лякарня чараўніцы Потахі

ГРЭЧКА. У народзе лекавае ўжыванне маюць кветкі і лісце грэчкі і грачнёвая мука, прасеяная праз густое сіта.

Каб не было густой макраты ў бронхах і каб змякчыць сухі кашаль, п'юць чай з напару кветак грэчкі (40 г на 1 л вады). Кветкі грэчкі прымаюць таксама ў сумесі з іншымі раслінамі.

МАК-САМАСЕЙКА. У народзе пялёсткі дзікага маку ўжываюцца пераважна ў сумесях з іншымі лекавымі раслінамі як сродак, які супакойвае прыступы кашлю і адхарквальны.

Сілы не вырабіш, а выхвараеш.

(Федароўскі).

Вось гэтыя сумесі. 1. Сумесь, якая супакойвае (часова) кашаль: пялёсткі дзікага маку 10 г, кораня бядрынцу 5 г; заліваюць 2 шклянкамі кіпетню, усю ноч параць, з раніцы і на працягу дня п'юць па вялікаму глытку кожную гадзіну. 2. Сумесь, якая аблягчае адхарканне: пялёсткі дзікага маку — 30 г, кветак бузіны чорнай — 20 г, кветак ліпы 20 г, кветак каравяку — 30 г, кветак мальвы лясной — 30 г, кветак падбелу — 20 г, кветак грэчкі — 20 г, травы медуніцы — 30 г. 40 г гэтай сумесі заліваюць 1 л кіпетню, параць усю ноч, а днём п'юць штогадзінна па 1/4 шклянкі (па віннай чарцы). Гэту сумесь асабліва рэкамендуюць у народзе пры моцным кашлі, прычым лічыцца неабходным пасцельны рэжым, пакольки сумесь дзейнічае патагонна. 3. Сумесь, якая паскарае выдзяленне макраты, калі яе задужа многа: кветкі мальвы лясной — 30 г, травы крынічніку лекавага — 20 г., лісця падбелу — 20 г і пялёсткаў дзікага маку — 30 г. Гэтай сумесі бяруць 40 г. на 1 л кіпетню, параць цэлую ноч і днём п'юць па 1 сталовай лыжцы.

ПЕРШАЦВЕТ ЛЕКАВЫ. Напар, іншы раз адвар 30—40 г каранёў на 1 л вады прымаюць як адхарквальны сродак па паўшклянкі 2—3 разы на дзень пры сухім кашлі і бранхітах.

Напар кветак 20 г на 1 л вады ці цэлай расліны 40—60 г на 1 л. вады прымаюць пры кашлі, бранхіце, насмарку і наогул пры ўсіх відах прастудных хвароб горла і лёгкіх, таксама для прамывання ноздраў.

Да ўвагі фалерыстаў

Значкі з выявамі гістарычных гербаў

Чаго толькі людзі не збіраюць: этыкеткі і паштовыя маркі, манеты і календары... Калекцыяніраванне — найцікавейшы і захапляючы род адпачынку. Але ж усялякае збіранне, зберажэнне — і сапраўдныя ўрокі выхавання.

Гэтую ісціну добра разумеюць і на менскім заводзе імя Гастэлы. Менавіта тут па эскізах мастака Георгія Максімава распачаты выпуск значкоў з гербамі беларускіх гарадоў. Пакуль што фалерысты змаглі набыць толькі выявы з гербамі Менска і населеных пунктаў вобласці — Нясвіжа, Радашковічаў, Вілейкі, Ігумена (сучаснага Чэрвеня), Клецка, Капыля, Барысава, Бабра.

Днямі ў кіёсках «Саюздруку» з'явяцца значкі, прысвечаныя гарадам і мястэчкам Віцебшчыны. Усяго ж да канца студзеня 1992 года завод імя Гастэлы пазнаёміць калекцыянераў з 56 гербамі Беларусі. Тыраж кожнага са значкоў — ад пайтары да дзвюх тысяч. Можна было б, рабіць і шмат болей, бо менавіта гэткая фалерыстычная прадукцыя разыходзіцца даволі хутка. Але ж справа ўся ў тым, што значкоў выпускаюць столькі, колькі замоўлена.

А. КУТ.

НА ЗДЫМКУ: значкі з гербамі гарадоў Меншчыны.

Фота М. ХАМЦА.

Выбранецкая інфармацыйная служба паведамляе

Мясцовыя ўлады Давыд-Гарадка прынялі рашэнне пабудаваць помнік заснавальніку горада славутаму князю Давыду. Ужо заключаны адпаведныя дамовы з Львоўскай керамічна-скульптурнай фабрыкай. Зацверджаны макет, выбрана месца для ўстаноўкі помніка пры ўездзе ў горад з боку Століна. Фундатарамі выступілі гарадскія прадпрыемствы і калгас «40 год Кастрычніка». Але цэны растуць хутка, таму гарвыканкам спадзяецца і на патрыятызм гараджан. Вельмі добра, што ў старажытным горадзе нарэшце з'явіцца такі помнік. Толькі вось чамусьці ў цэнтры Давыд-Гарадка стаіць бронзавы чалавек, які не мае аніякага дачынення да мястэчка,— бальшавіцкі лідэр Ульянаў-Ленін. А помнік заснавальніку горада будзе туліцца на ўскрайку. А мо, нарэшце, зразумеюць «бацькі горада», дзе месца Леніну, а дзе — князю. Хіба гэта нармальная з'ява — змагар з «опіумам для народа» стаіць побач з царквой?

* * *

У Столінскай раённай газеце «Навіны Палесся» ад 22 лістапада быў змешчаны артыкул «Грэка-каталікі, адгукніцеся». Літаральна праз некалькі дзён аўтар атрымаў першыя лісты ад прыхаджан уніяцкай царквы, што ў вёсцы Альпень. Варта адзначыць, што ў гэтай вёсцы да прыходу бальшавікоў увосень 1939 года існаваў уніяцкі прыход. Святаром у ім быў айцец Вацлаў Анушка, чалавек невычэрпнай энергіі. У звычайнай вёсцы ён арганізаваў народны тэатр і духавы аркестр. Свае набажэнствы вёў па-беларуску. Звяртаемся да ўсіх чытачоў «Нашага слова» — калі хто ведае што-небудзь пра уніяцкія прыходы ў вёсках у даваенныя часы, пішыце нам: 220047, Менск, п/с 454, «ВІС».

* * *

28 лістапада адбылася вечарына гістфака БДУ. Першакурснікаў пасвячалі ў студэнты. Чынны ўдзел у імпрэзе ўзялі студэнты 1-га курса беларускамоўнай плыні гістфака, прадставіўшы спектакль на... расійскай мове. Здзіўляе тое, што сярод удзельнікаў спектакля было не мала тых, хто стала карыстаецца беларускай мовай.

* * *

Нядаўна з'явіўся тэмплан выдавецтва «Беларусь» на 1992 год. Раім звярнуць увагу на кнігі: Сагановіч Г. М. «Вайна за Беларусь» (упершыню ў навуковы абарот уводзіцца непрадузяты погляд на вайну 1654—1667 г.г.); Ненадавец А. М. «Святло таямнічага вогнішча» (старажытныя паданні пра свяшчэнныя дрэвы, камяні, ваўкалакаў, дамавікоў...); Туронак Ю. «Беларусь пад нямецкай акупацыяй». А таксама камплекты паштовак з помнікамі Беларусі, геральдыкай, фотаальбомы з відамі гарадоў (у тым ліку Нясвіжа). Чытацкія папярэднія замовы на гэтыя кнігі дапамогуць гарантаваць іх выйсце ў свет.

* * *

Ці будзем мы адпачываць на Каляды? Адзін Бог ведае. А вось эстонцы, акрамя святочных дзён 25 і 26 снежня, улічваючы перанос аднаго выхаднога, будуць святкаваць ажно чатыры дні: з 25 па 28 уключна.

Акрамя Калядаў, жыхары Эстоніі святкуюць Дзень Незалежнасці (24 лютага), Янаву ноч (з 24 па 25 чэрвеня). Маюць яны і свой Дзень Перамогі: 23 чэрвеня 1918 года пад Высу (зараз гэтае мястэчка ў Латвіі) першыя эстонскія вайсковыя фарміраванні разбілі і тым самым спынілі наступ нямецкіх часцей на Талін.

На карысць роднай мовы

Спадару Яўгену Цумараву, галоўнаму сакратару Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны.

Дасылаю спіс сяброў аддзела ТБМ, заснаванага ў ЗША ў снежні 1989 г., якія зрабілі ахвяраванні на патрэбы дзейнасці ТБМ:

1. Абрамчык М. — 20 дал.
2. Адамовіч А. — 50 дал.
3. Азарка Я.— 20 дал.
4. Азарка Ю.— 10 дал.
5. а. Андраюк В.— 20 дал.
6. Бартуль Ф. — 100 дал.
7. Верабей К.— 25 дал.
8. Гутарчык С.— 20 дал.
9. Даніловіч Б.— 25 дал.
10. Дубяга В. і А.— 20 дал.
11. Заморская В.— 50 дал.
12. Запруднік Я.— 540 дал.
13. Кажура П.— 10 дал.
14. Караневіч М.— 100 дал.
15. Лемяшэўскі У.— 10 дал.
16. Машанскі В.— 20 дал.
17. Мельяновіч П.— 20 дал.
18. Мерляк К.— 50 дал.
19. Міцкевіч А.— 20 дал.
20. Нядзвецкі П.— 10 дал.
21. П. Ул.— 20 дал.
22. Пляскові А.— 10 дал.
23. Рамана А. О. — 25 дал.
24. Русак В.— 20 дал.
25. Русак Г.— 20 дал.
26. Апіс. Рыжы Э.— 20 дал.
27. Стагановіч Л.— 25 дал.
28. Стома В.— 20 дал.
29. Стома Н.— 10 дал.
30. Субота А.— 20 дал.
31. Тулейка М.— 10 дал.
32. Шукелайць А.— 20 дал.
33. Шчэцька В.— 15 дал.
34. Яновіч Я.— 10 дал.

Ад імя ўсіх ахвярадаўцаў жадаем усім вам у ТБМ памыснае працы на карысць адраджэння роднае мовы ды на ўмацаванне незалежнасці і дэмакратыі ў Беларусі.

Шчасьці, Божа, у працы! Жыве Беларусь!

З пашанай Янка ЗАПРУДНЫ.

Нью-Йорк, ЗША.

Наш адрас: 220005, г. Мінск, вул. Румянцава, 13.

Тэлефон рэдакцыі: 33-17-83.

Аўтары надрукаваных матэрыялаў адказваюць за дакладнасць фактаў і іншых звестак. Пункт гледжання аўтара неабавязкова можа адпавядаць меркаванню рэдакцыі.

Рукапісы рэдакцыя не рэцэнзуе і назад не вяртае.

МВПА імя Якуба Коласа. Мінская паліграфічная фабрыка «Чырвоная Зорка».

Наклад 5.058 паасобнікі. Зак. 2472. Індэкс 74975.